

Selma Lagerlöf: Föredrag i Falu Föreläsningsförening

Talare
Selma Lagerlöf
Författare

Datum
1 december 1901

Plats
Falun

Omständigheter

Talet har fått rubriken "Den Heliga Gravens Kyrka".

- 1 Några få steg utanför Jerusalems murar sågs på Jesu tid en kulle, som kallades
Golgota eller hufvudskalleplatsen. Det ligger nära till hans att antaga, att med
detta ord betecknades en afrättsplats, men då man besinnar, att judarne ej
brukade aflifva förbrytare genom halshuggning och ej tyckas ha känt till några
5 särskilda afrättsplatser, förefaller det dock ingalunda säkert, att stället fått sitt
namn af en så dyster anledning. Det kan mycket väl vara möjligt, att den lilla
kullen, där den helt tvärt reste sig öfver marken, hade en form som liknade ett
hufvud, och att benämningen uppkommit häraf. Får man åter sätta tro till en
gammal sägen, som än i dag är gängse bland greker och latiner, har stället blifvit
10 kalladt Golgota af en helt annan orsak.

- Det förtäljes nämligen om människornas andre stamfader, Noak, att han skulle
hafva ägt och förvarat Adams hufvudskalle såsom ett dyrbart minne af släktens
urfader. På sin dödsbädd skänkte Noak denna skalle till sin son Sem med
15 förbigående af sina två andra söner, därför att han förutsåg, att från Sem skulle
det yppersta af alla folk härstamma. Sem åter, som också ägde förmågan att
profetiskt genomskåda framtiden, lämnade ej det vördade ätteminnet i arf till
sina söner, utan, ledd af den högsta visheten, begrof han kort före sin död den
förste syndarens hufvud under en liten kulle på berget Sion, hvilken därefter
20 fick bära namnet Golgota eller hufvudskallens plats.

- Detta Sions berg, på hvilket den lilla kullen Golgota befann sig, hade ett läge och
ett utseende, som från tidernas början måste hafva tilldragit sig
uppmärksamheten. Djupt inne i en ökenartad bergstrakt sköt Sion upp ur en
25 mörk dal, på hvars botten strömmar brusade fram, såsom en befäst borg reser
sig ur den omgifvande vallgravven. På andra sidan dalen åter upptornade sig en
rundel af höjder såsom skyddande fästningsvallar. I söder, öster och väster stod

30 Sions berg otillgängligt och stupande brant upp ur dalen, endast norrut var det genom en bred landremsa såsom genom en bro förbundet med den omgivande bergstrakten.

Redan tidigt började herdarne, som förde sina hjordar in i den svårtillgängliga bergöknen rundt om Sion, att berätta sagor om denna ödsliga platå, som sköt ut öfver afgrunden, liksom en brygga skjuter ut i hafvet. Det var framförallt ett
35 stort klippblock på platåns östra sida, en stor, rund, tämligen tillplattad häll, som af ett stöd midtunder hölls en smula lyftad från marken, och sålunda närmast liknade hufvudet af en jättesvamp, som sysselsatte deras fantasi. Denna stora, sväfvande klippa, sade herdarne, var det första Gud skapade af världen. Härifrån spände han ut jordens yta åt väster, öster, norr och söder, härifrån
40 byggde han bergen och rullade ut hafven ända bort mot himmelens fästen. Och de försäkrade, att liksom det stora blocket var det första af allt skapadt, själfva grundstenen till världen, så låg det ock i skapelsens centrum och var hela världens medelpunkt.

45 Alltsom dessa herdarnes berättelser blefvo spridda och trodda, vann berget Sion anseende som en helig plats. De kringströfvande nomadfolken drogo dit för att offra, och det stora stenblocket blef ett altare, på hvilket hjordarnas förstfödde och markens frukter skänktes åt Herren. Så småningom, då den ödsliga platsen blef allt mer och mer besökt, började köpmän draga dit med varor för att hålla
50 marknad, och till sist erhöll den äfven bofasta invånare.

Det var naturligt, att då berget blef befolkadt, skulle dess olika delar få skilda namn. Platån var ej alldeles jämn, utan småkullig, och hvarje kulle fick sin benämning. Kullen på södra sidan kallades alltjämt Sion, men den upphöjning
55 på östra sidan, där det stora stenblocket låg, benämndes Moria. Åt väster låg en kulle, som kallades Gareb, och åt norr Bezetha. Den lilla kullen Golgata låg åt nordväst, nästan mitt på platån mellan Gareb och Bezetha.

På Abrahams tid inträder berget Sion för första gången i den heliga historien.
60 Ty till offerstenen på Moria berg var det Abraham vandrade för att offra sin son Isak. Det var således på den sväfvande klippan Abraham byggde bålet, och i en af Sions klyftor fann han väduren, som fastnat med hornen i en buske.

Redan på denna tid synes någon del af berget hafva varit bebyggd, ty skriften
65 talar om Melkisedek, som var högste Guds präst och konung i Salem. Och på

denna tid, säger sägnen, blef den gamla hufvudskalleplatsen än en gång symboliskt helgad för den stora händelse, som där en gång skulle äga rum, i det att Melkisedek, den förste öfversteprästen, efter sin död blef jordad i en
70 klippgraf under Golgata, på samma ställe där Adams hufvud redan hvilade djupt inne i berget.

Staden på berget Sion synes emellertid hafva tillväxt helt långsamt, ty det var blott med motvilja människor slog sig ned på denna plats, som låg instängd i
75 en ofruktbar och vattenfattig bergstrakt. Men stället helighet utöfvade dock en oemotståndlig dragningskraft, städse fler och fler invånare strömmade till, och då Israels barn eröfrat Palestina och folket under David höjde sig till sin största glans, flyttades kungasätet och förbundets ark till Sion. Det nya kungadömet slog sig ej ned i det leende Betlehem eller vid Genesarets fruktbara stränder, utan
80 inne bland otillgängliga berg, på den platå, som tusenårig dyrkan omgifvit med helighetens glans.

Om ej judarne sökt att ur sina häfder bortrensa så mycket som möjligt af det, som påminde om gammal afgudadyrkan, skulle man där oftare se den heliga
85 klippan omtalad. Nu åter förhåller det sig så, att den nära nog aldrig nämnes. Men af sådant, som man vet verkligen vara skedt, kan man dock förstå hvilken stor betydelse den ägde. Ty då Salomo byggde sitt beryktade tempel, blef det rest på den gamla offerplatsen på Moria, och byggnaden förlades så, att förbundets ark i det allra heligaste vilade på klippan, som var hela skapelsens
90 grundsten och medelpunkt.

Golgata åter låg på den tid, då templet byggdes, glömt och obemärkt utanför stadsmuren. Staden utbredde sig nämligen på södra och östra sidan af berget, och en vallgraf strök fram en tjugu steg innanför Golgata. I trakten däromkring
95 ägde stadsinvånarne på Salomos tid och sedan allt framgent sina trädgårdar, där de odlade fikon, oliver och andra fruktslag, som kunde trifvas på den torra högsletten.

Men under Salomos regering inträffade åter en händelse, hvilken förebådade
100 den glans, som en gång skulle omge det glömda Golgata. Då kom nämligen den visa drottningen af Saba för att besöka Salomo, och kungen mottog henne i sitt palats, som kallades Libanonskogens hus, därför att det var rest af timmer från det fjärran Libanon. Detta palats ansågs som en stor märkvärdighet, ty väl funnos skogar i Salomos eget rike, men där växte ej de raka, höga barrträden,

hvaraf man lättast uppför byggnader. Hvarken de lågstammiga fikonsträden eller sykomorerna eller de krokiga olivträden, hvilka växa vridna som skruvar, kunde lämna passande byggnadsvirke.

110 Då nu Salomo visade den arabiska drottningen denna utomordentliga byggnad, hvars make hon aldrig skådat, fästades hennes uppmärksamhet vid en af de i väggen insatta stockarna. Den var af en ofantlig tjocklek, och då man noga betraktade den, kunde man se, att den egentligen bestod af trenne sammanväxta stammar.

115

Den visa drottningen fylldes af bäfvan, då hon såg, att detta träd hade blifvit fört till konungens palats, och hon skyndade att berätta honom dess historia. Hon sade honom, att ängeln, som efter de första människornas bortdrifvande vaktade paradiset, en gång hade låtit Adams son Set komma in i den härliga
120 lustgården och vandra så långt in, att han hade fått skåda lifvets träd. Då Set åter måste aflägsna sig, hade ängeln gifvit honom i afskedsgåva trenne frön af det underbara trädet. Dessa frön hade Set nedsatt i jorden på Adams graf på berget Libanon, och tre stammar hade vuxit upp ur mullen samt bildat ett enda träd.

125 Detta träd var det, som kung Hiram's vedhuggare hade fällt åt Salomo, och där satt det nu intimradt i Libanonskogens hus. »Men», sade drottningen, »på detta träd skall en gång en människa dö, och då detta skett, skall Jerusalem falla och alla Israels släkter skola varda förskingrade.»

130 På det att en så ond spådom ej måtte gå i uppfyllelse, rådde hon kungen att förstöra trädet, och Salomo lät taga det ut ur väggen i sitt palats och befallde, att det skulle gömmas på botten af dammen Betesda.

Djupt nere i denna damm hvilade trädstammen under hundratals år. Medan
135 den låg gömd där, blefvo Salomos palats och tempel kullstörtade och både Israel och Juda bortförda i fångenskap. Innan den åter kom i dagen, var templet byggdt på nytt och ombyggdt igen, och Jerusalem hade för länge sedan mottagit de landsflyktige från Babylon.

140 Men under kung Herodes regering tilldrog det sig, att några arbetare, som hade fått i uppdrag att rensa dammen Betesda, funno stocken djupt nedsjunken i dyn och kastade upp den på dammens brädd. Där kvarlåg den, tills en gång Pilati bödelsdrängar fingo syn på den och däraf förfärdigade ett kors, på hvilket

145 dödsdömde förbrytare skulle afrättas.

Ungefär samtidigt därmed att trädet återfanns, lät den rike rådsherren Josef af Arimatia bereda sig en graf i en lustgård, belägen utanför Jerusalems murar, tätt intill det ödsliga Golgata. Rådsherren byggde sig en klippgraf liknande dem,
150 som funnos öfverallt i stadens omgifningar. Den urholkades i fasta berget med ingången från sidan likt en källare, och bestod av två kammare den ena innanför den andra. Ingången stängdes af en stor sten, och i det inre rummet var en lång, smal stenkista uthuggen utmed ena väggen.

155 Men då det gamla trädet blifvit återfunnet och grafven beredd, då var Golgatas dag nära. Allt dittills hade det varit en obemärkt plats, en naken och stenig kulle, som omgafs af välodlade lustgårdar. Men då människornas frälsare öfverlämnades åt Pilati bödelsknektar, att de skulle korsfästa honom, tänkte de på, att den ödsliga kullen var en lämplig afrättsplats, och förde Jesus ut till detta
160 Golgata, som så länge legat och väntat, att korsets trä skulle nedsättas i dess mull.

Och det skedde, att sedan den korsfäste uppgifvit andan, började jorden att skälfva, och hällebergen rämnade. Och i detsamma tydliggjordes för
165 människorna Guds stora rådslag, ty i Golgatas grund uppstod en springa, och genom denna springa droppade blod från den korsfästes sår ned till jordens innandömen, till Adams hufvud och Melkisedeks graf, bärande ett tyst budskap till de döde, till syndaren och försonaren, att människornas synder voro utplånade.

170 Och nu är att märka, att alltmedan Jesus hade lidit på korset, pågick på Moria berg i templet, som hvilade på den sväfvande klippan, det stora påskoffret. Israeliterna inträdde festklädda i de pelaromgifna förgårdarna, de, som önskade offra, tågade in i högtidlig procession, bärande offerlammen mellan sig på långa stänger. Så snart förgårdarna ej kunde rymma flera människor, stängdes
175 tempelportarna, och med trumpetstötar gafs tecken till högtidlighetens början.

Då upphängdes djuren till ett antal af flera hundra på krokar, som voro uppsatta mellan pelarna, och slaktades. Prästerna stodo uppställda i en lång rad
180 tvärs öfver gården och langade offerdjurens blod i skålar af guld och silfver upp till brännoffersaltaret. Och så mycket blod utgöts, att det flödade öfver hela gården, och prästerna stodo på små pallar för att ej fällarna av deras sida, hvita

kläder skulle blifva genomdränkta af blod.

185

Men i samma ögonblick, som den korsfäste dog på Golgata, afbröts den stora offerfesten på Moria. Ett stort mörker sänkte sig öfver helgedomen, hela byggnaden skalf under jordbäfningen, och det babyloniska tempelförhänget, som var styft af inväfdt guld, rämnade i två hälfter, till ett tecken, att makt och
190 dyrkan och helighet från denna stund skulle öfvergå från Moria till Golgata.

Under den tid, som följde närmast efter Jesu död, blef Golgata ofta besökt af den korsfästes vänner och lärjungar. De visade hvarandra de ställen, där Jesus lidit döden, och där han hade återuppstått till lifvet. Likaså visade man en plats
195 helt nära korset, där Jesu moder hade legat på knä sörjande sin son, och en stor platt sten, där man hade lagt ned hans kropp för att bereda den till den sista hvilan. Man gick in i grafven och besåg den tomma stenkistan samt den stora, runda stenen, som hade varit ställd för dörren, och på hvilken ängeln hade suttit, då kvinnorna kommit på söndagens morgon. Maria Magdalena förde sina
200 vänner djupare in i lustgården och visade dem stället, där hon hade mött Jesus och tagit honom för örtagårdsmästaren.

På alla dessa platser torde snart nog hafva blifvit uppsatta små minnesmärken, på det att man alltjämt måtte kunna utpeka de ställen, där så stora och så
205 rörande händelser hade timat. Redan på denna samma tid lär man ock hafva tänkt på att insamla allt, som kunde påminna om Jesus. En af Josefs af Arimatia tjänare hade lyckats att få köpa hans kläder af krigsknektarna. Blodet, som hade tvättats af hans misshandlade kropp, hade blifvit tillvarataget. Och likaså bevarades bland de troende linklädet, som hört till hans svepning, och hans
210 törnekrona.

Korset däremot kunde ej Jesu vänner taga i sitt förvar, då det ej var deras tillhörighet. Såväl Frälsarens som de båda missdådarnes kors blefvo af krigsknektarne nedkastade i en djup håla i närheten af Golgata, som troligen var
215 en kvarlefva af en gammal vallgraf.

Men ändå viktigare än att insamla dessa synliga minnen var det dock för Jesu bekännare att i minnet genomgå de heliga berättelser, som anknöto sig till hans person. Och till allt det, som man verkligen kunde påminna sig, började snart
220 nog läggas diktade berättelser. En sådan var historien om Longinus, höfvitsmannen, som stuckit lansen i Jesu sida. Han hade varit en enögd man,

sade man, men en droppe af Jesu blod hade fallit i hans sjuka öga och botat honom.

225

Det var visserligen af nöden, att de kristna tillvaratogo alla Golgatas minnen, ty kort efter Jesu död lät Herodes Antipas bygga om stadsmuren. Han gaf den en nordligare sträckning än den hittills ägt, Golgata blef intaget inom stadsområdet och utsattes för att alldeles borttappas bland nyuppväxande gator och husrader.

230

Den lilla platsen blev dock vårdad och helighållen, så länge som de kristna bodde kvar i Jerusalem, men snart vidtog judarnes stora uppror mot romarne, och de kristna, som ej ville deltaga i detta, lämnade den heliga staden och bosatte sig i Peréen.

235

Så blef 70 år efter Kristi födelse hela staden förstörd, templet på Moria berg brändes och plundrades, den stora, härliga tempelplatsen betäcktes med spillror efter nedbrutna portiker och fallna pelare och lämnades så på kejsarens bud, på det att judarne ej där måtte kunna uppföra ett nytt tempel. Och hvad Golgata

240 angår, stod det så öfvergifvet, att snart nog ingen visste att utpeka platsen, där den store läraren från Nasaret hade lidit döden. Då staden sedan så småningom uppbyggdes, och de kristna började göra efterforskningar, tycktes hela kullen spårlöst försvunnen.

245

Om någon hade försökt att finna korsfästelseplatsen med ledning af den beskrifning, som ges i bibeln, att den var en kulle utanför staden, skulle han i själfva verket hafva fått ett svårt arbete. Staden hade nu än en gång ändrat läge, så att Golgata låg nära nog i dess midt, och stadsgrunden höjde sig år för år, såsom den väl gör i alla stora städer, så att Golgata snart nog upphörde att vara

250 en kulle, snarare tycktes det ligga i en dæld.

255

Ändtligen i början af fjärde århundradet kom kejsar Konstantin den store till makten. Och skedde då, att Konstantins moder, kejsarinnan Helena, som var en kristen och ett helgon, i en dröm blef befalld att gå till det Heliga landet och resa helgedomar på dess minnesrika platser. Kejsarinnan drog ock dit med ett stort följe af fromma och lärda män för att med deras bistånd kunna bestämma läget af de heliga orterna.

260

I Jerusalem efterspanades i förstone förgäfves rätta läget för den heliga grafven. Men på den tiden reste sig midt i staden ett Venustempel, en stor, skön

byggnad, rund till formen med rikt sirad fris, uppburen af röda porfyripelare, som voro tagna från det gamla templets portiker. Kejsarinnans lärda följeslagare lyckades utforska, att kejsar Hadrianus, på samma gång som han hade rest ett
265 Jupitertempel på judarnes heliga berg, också hade byggt ett Venustempel på en plats, som de kristna brukat hålla helig. Kejsarinnan lät rifva Venustemplet, och se det hedniska templet hade verkligen varit rest öfver de kristnas dyrbaraste minnesmärken. Alldeles oskadade och på detta sätt bevarade åt eftervärlden återfunnos under tempelgrunden både den heliga grafven, en grotta inhuggen i
270 den råa stenen, och Golgatas lilla klippkulle med Melkisedeks klippgraf och med sprickan i berget, ur hvilken man påstod, att det ännu droppade blod. Man fann stenen, på hvilken Jesu kropp hade varit lagd, då den sveptes, platserna, där Johannes och Maria hade stått, då Jesus tilltalade dem från korset.

275 Men hvad kejsarinnan ifrigast efterforskade var det heliga korset. Kunde hon upptäcka denna relik, så visste hon, att hon skulle vinna det mäktigaste skydd och den största undergörare. Detta kors var för det kristna helgonets åskådning lika mycket värdt som hennes sons kejsardöme.

280 Hon visste att det åt den, som kunde förvärfva det, skulle skänka seger, lycka, hälsa, Guds välbehag och syndernas förlåtelse.

Men medan hon lyckades finna allt annat, syntes korset vara försvunnet. Hon upptäckte trappan till Pilati palats och sände den till Rom, hon fann pelaren,
285 vid hvilken Jesus hållits bunden, då han gisslades, hon fann törnekronan, som hon sände till Konstantinopel, där den förblef ända till en grekisk kejsare skänkte den till Ludvig den Helige, som förde den till Sainte Chapelle i Paris. Det var endast korset hon ej kunde upptäcka.

290 Då skall äntligen en gammal jude hafva rådt henne att anställa gräfningar på en plats ej långt från Golgata. Hon lydde honom, men det blef ett långt och mödosamt arbete, ty den djupa vallgrafven, dit korset hade kastats, hade blifvit ända till randen fylld med jord och sten. Helenas män måste gräfvä så djupt och så länge, att de flera gånger tröttnade vid arbetet. Hon själf fortfor dock att
295 hoppas, och för att uppmuntra de sökande kom hon ofta till arbetsplatsen, satte sig vid randen af den uppkastade grafven och dröjde där timme efter timme.

Äntligen nådde man botten af den murade fördjupningen, och där nere fann man verkligen trenne grofva träkors jämte spikar och verktyg.

Då nu tre kors voro funna, uppstod ett nytt bekymmer. Ingen människa var i
stånd att säga, hvilket av dessa tre kors var det, där Kristus lidit döden. Då lät
kejsarinnan hämta krymplingar och sjuka och bad dem vidröra korsen. Och det
305 rätta Kristi kors visade då genast sin stora undergörande förmåga.

Efter detta följde en härlig tid. En anda af återuppväckt tro och kristligt nit
genomströmmade det Heliga landet. Sjuka botades vid berörandet af de
återfunna relikerna, pilgrimer strömmade till från alla länder, eremiter bosatte
310 sig i klipphålorna, och stora kloster uppstodo. Och på kejsarinnans och hennes
son kejsarens befallning blefvo härliga kyrkor uppresta på dessa orter, dit hela
världen skulle komma att vallfärda.

Öfver platsen, där korset funnits, byggdes en basilika, men öfver den heliga
315 grafven restes en rundbyggnad, måhända efter mönstret af det nedrifna
Venustemplet.

Dessa båda kyrkor blefvo utstyrda med stor prakt. Gamla skrifter tala om
basilikans porfyrpelare med kapital av gediget silfver. Man behöver ej heller
320 betvifla, att kyrkorna voro af en stor skönhet. De uppfördes af byggmästare,
som voro vana att tillmöteskomma allsmäktiga och förfinade kejsares skönhets-
och lyxbegär. De bysantinske konstnärerna prydde sina kyrkor med smäckra
kolonner, och i bågarna, som förenade dessa, insatte de härliga
mosaikornament. De nedre väggytorna klädde de med brokig marmor och de
325 öfre med mosaikbilder på gyllene grund, eller ock läto de dem genombrytas af
läktare, hvilka skyddades af konstrikt utskurna gallerverk. Dagsljuset släpptes ej
in kallt och klart i dessa underbara byggnader utan silades och bröts mellan
dubbla skifvor af tunn alabaster eller färgadt glas, till dess att hvarje stråle
blixtrade fram, som om den utgått ur slipade ädla stenar. Och öfver hela
330 byggnaden visste de att hvälfva kupoler så lätta och sväfvande, att de tycktes
hvila öfver byggnaden med samma lätta trygghet, som himlen sväfvar öfver
jorden.

Då kejsarinnan sålunda hade väl förrättat sitt värf, återvände hon till Europa.
335 Det heliga korset sönderdelades vid hennes afresa, ty det syntes ej rätt, att dess
välsignelse endast skulle komma öfver en plats i det vida riket. Stycken däraf
lämnades kvar på olika ställen i Palestina, andra kommo till Konstantinopel och
blefvo därifrån utspridda öfver hela jorden.

Äfven de tre spikarna, som genomborrat Jesu händer och fötter, förde kejsarinnan med till Europa. En af dem satte hon in i fästet på kejsarens svärd, en satte hon in i betslet, hvarmed han styrde sin stridshäst, den tredje satte hon in i den gyllene ringen, som pryddes hans hufvud. I sanning, spikarna i Jesu kors
 345 hade blifvit återfunna underbart passande för att kunna omsmidas till den förste kristne kejsarens »järnkrona».

Efter Helenas tid blef den heliga grafven en allt oftare besökt vallfartsort. De kristna i österlandet delade sig i många bekännelser, men alla voro de ense om
 350 att betrakta Jerusalem som deras heliga stad. Och alla dessa nyuppståndna kyrkor nöjde sig ej med att sända pilgrimer till Jerusalem, utan deras kyrkliga öfverhufvuden med sina följen af präster och munkar togo där sin bostad. Och rundt om Konstantins kyrkobyggnader flockade sig en liten stad af kloster. Kopter från Egypten och abessiniska kristna djupt inne från Afrika skapade där
 355 hvar sitt kloster, och likaså Jakobiterna, infödda syrer, som ansågos fasthålla vid de första kristnas tro. En patriark, hvilken hade sin församling i Ninive, i det gamla Kaldéen, hade sin hemstad i Jerusalem och likaså en annan patriark, hvilkens undersåtar bebodde det bergiga Armenien. Och naturligtvis fanns där, jämte alla dessa, som alla hyllade mer eller mindre kätterska läror, också en
 360 patriark, som bekände sig till den rättrogna läran.

Medan rättrogna och affälliga kristna trängde samman sina kloster kring de präktiga kyrkorna och i dessa firade gudstjänst på det sätt, som hvars och ens religion fordrade, kom en stor pröfning öfver kristenheten. Omkring år 600
 365 uppstod muhammedanismen, hela västra Asien intogs af araberna, och få år efter Muhammeds död eröfrades Jerusalem af kalifen Omar.

Såväl kristna som muhammedaner äro eniga om att prisa den mildhet Omar visade, då han hade intagit Jerusalem. Han lät visa sig fram till grafkyrkan för att
 370 tillbedja Jesus, hvilken Muhammed hade erkänt som en profet. Men han gick ej in i kyrkan, utan böjde knä på tröskeln, på det att ej hans anhängare sedermera skulle få anledning att tillbedja honom, Omar, på denna plats och förvandla kyrkan till en moské. Han tillät de kristna att fortsätta sin gudstjänst, deras präster och munkar fingo leva oantastade, och de talrika pilgrimsskarorna
 375 kunde utan hinder genomströfva landet.

Dock tycktes det, som om Golgatas glans från denna stund skulle börja blekna, i

det att klippan på Moria återvann sitt forna anseende. Omar själf lät bortföra
380 spillrorna, som betäckte den vidsträckta tempelplatsen, och det stora
stenblocket kom i dagen. Snart knöto sig däromkring nya underbara sägner. På
detta stenblock, sades det, fanns Guds heliga, utsägbara namn inskrifvet. Jesus
hade läst det där, och det var i kraft af detta allra högsta vetande, som han utfört
sina underverk. Och än vidare berättades, att det var från detta stenblock, som
385 Muhammed uppstigit till himmelen. Den heliga klippan hade till och med höjt
sig ett par fot upp ur jorden för att följa honom, och allt sedan dess hade den
förblifvit sväfvande mellan himmel och jord.

Öfver detta stenblock restes om någon tid, ej af Omar, utan af en bland hans
390 efterföljare den sköna byggnad, som fått namnet Omars moské. Innan denna
blef färdig hade en vild persisk inkräktare eröfrat Jerusalem, förstört
Konstantins två kyrkor och bortfört deras skatter. Intet återstår numera af dessa
berömda byggnader, dock tror man sig rätt väl kunna uppkonstruera
åtminstone grafkyrkans utseende. Det är nästan säkert, att araberna togo denna
395 till modell vid uppförandet af moskén. Liksom grafkyrkan var byggd öfver en
naken klippgrotta, så byggde de sin moské öfver en grof och oputsad klippa, och
troligen förefanns redan i den gamla kyrkan denna motsats mellan omhöljets
utomordentligt rika utstyrsel och det vördade föremålets oantastade enkelhet,
som gör en så gripande verkan på enhvar, som sett den stora, ohuggna klippan
400 hvilat under moskéns mosaikhvalf. I sin lätta och öfverdådiga prakt är moskén
ett tydligt utslag af bysantinskt skönhets- och lyxbegär, den är ej arabisk till sitt
ursprung, utan alldeles säkert utgången från samma folk, som skapat
Sofiamoskén och de ålderdomliga kyrkorna i Ravenna.

405 Då Omarmoskén reste sig i sin fulla glans, voro de båda kyrkorna vid Golgata
uppbyggda på nytt, ehuru på ett ringare och långt mindre konstrikt sätt än
förut, men äfven dessa kyrkor förstördes, denna gång af en egyptisk härskare.
De restes snart åter, men nu endast som en mängd små obetydliga kapell, som
knappast skyddade de bedjande för väder och vind. Byggnaden öfver den heliga
410 grafven var tämligen stor, men öfver Golgata fanns endast ett litet lågt bönehus.
En likadan liten kyrka fanns öfver svepningsstenen, öfver en källarhåla, där Jesus
skulle ha varit nedsänkt, medan de båda röfvarne uppsattes på korsen, öfver
platsen i trädgården, där han uppenbarade sig för Maria Magdalena.

415 Så inträffade mot slutet af tiohundratalet, att muhammedanska folk af en helt
annan och vildare läggning än araberna bemäktigade sig Vest-Asien. Dessa

förbjödo ej direkt de kristna att vallfärda till Palestina, men de plundrade pilgrimerna och tvungo dem att betala en hög afgift för att få inträde i
420 Jerusalem. Ständigt sågos utplundrade resenärer sitta i klagande väntan utanför den heliga stadens portar, och flera omkommo utan att få skåda den långa resans mål. Äfven bland dem, som lyckats komma in i staden, rådde det största elände, då klostrens barmhärtighet ej räckte till för att underhålla alla dessa utblottade människor.

425 År 1094 gjorde en fattig munk från Picardie ett pilgrimståg till det heliga landet. Hans namn var Peter eremiten, en liten obetydlig man utan börd eller makt. Men djupt upprörd kände han sig, då han tänkte på att Kristi bekännare, som ägde stora och mäktiga riken i västerlandet, måste låta sig nöja med att det land,
430 som låg deras hjärta närmast, ägdes af en främmande religions bekännare. Och en gång, då han inne i den heliga grafvens kyrka i innerlig bön bad Gud komma till sina bekännares bistånd, visade sig Jesus för honom och sade till honom:
»Stå upp, Peter, tiden är kommen! Gå ut i världen och förtälj mitt folks
pröfningar! Tiden är kommen, att mina tjänare skola bli hulpna och mina heliga
435 platser befriade.»

Så skyndade Peter eremiten bort till västerlandet och predikade det heliga kriget. Och hvar han drog fram, reste sig folken och deras furstar, på alla vägar sågos
440 beväpnade skaror tåga mot öster. Det var korstågens tid, som kommit.

Några år senare firades i den heliga grafvens kyrka den märkvärdigaste gudstjänst, som den ännu bevittnadt. Det var då västerländska riddare, som
445 efter tusen mödor och med stormande hand intagit Jerusalem, drogo in i kyrkan för att bedja vid de heliga platserna.

Men ringa och förfallna måtte dessa platser hafva förefallit de stolta riddarne, ty de grepo sig skyndsamt an med att bygga en ny kyrka, och denna gjordes så
450 ansenlig, att icke blott den egentliga grafkyrkan utan ock alla de omgifvande kapellen kunde inrymmas under dess tak.

Denna korsfararnes kyrka har visserligen äfven den blifvit ändrad och tillbyggd, plundrad och bränd och upprest på nytt, men i sina hufvuddrag står den dock kvar sådan den blef till på korsfarartiden.

455 Det återstår nu att berätta hvad denna kyrka har att visa våra dagars

vallfärdande.

460 Man kommer fram till den genom en trång gränd, där helgonbilder, relikier, vaxljus och radband säljas till ryska pilgrimer. Gränden mynnar ut på ett litet fyrkantigt torg, som på tre sidor omgifves av byggnader, tillhörande kyrkan.

465 Innan man träder in försummar ej den vägvisande dragomanen att beröra den städse oafgjorda frågan om kyrkan ligger på rätt plats, om den är rest öfver den verkliga grafven och det verkliga Golgata. Det ges tyvärr stor anledning till tvifvel. Man behöver blott tänka på att bergplatån, där staden ligger, egentligen är rätt liten. Men på Jesu tid var Jerusalem en stor stad, större än nu, och det är omöjligt att tro, att den plats nära nog på platåns midt, där grafkyrkan nu är förlagd, på den tiden befann sig utom murarna. Det är ej lätt att bestrida detta, 470 men för några år sedan fingo grafkyrkans försvarare åter vind i seglen. Vid en gräfnings öster om kyrkan upptäckte man nämligen lämningar efter en stadsmur, som löpte fram i sådan riktning, att det visade sig, att platsen, där kyrkan ligger en gång måste hafva befunnit sig utom murarna.

475 Grafkyrkans fasad, som vetter åt det lilla torget, gör ett ruskigt och förfallet intryck. Högt uppe ser man fönster, som sakna en och annan ruta, och på en smal balkong nära nog uppe under taket hänga några smutsiga klädtrasor. Det är som om dessa alltid vore fastbundna däruppe, de fläkta från det tunna järnräckverket, när helst man ser kyrkan. Hela den stora murytans dekorerings 480 ter sig som ofärdig eller förfallen, man vet ej rätt hvilket.

Den ena af de två stora portarna är igenmurad, den saknar nästan alla prydnader, den andra, som lämnar tillträde till kyrkan, är försedd med några goda bilder i upphöjdt arbete. Dessa återgifva de sista ärorika scenerna af Jesu 485 jordelif: Lazari uppväckande, intåget i Jerusalem, nattvardens instiftande. Träder man så in i kyrkan, är det första man ser en stor mattbetäckt estrad, som befinner sig till vänster om porten. På denna estrad sitta vanligen ett par turkar med sina vattenpipor liksom för att bevaka de inträdande.

490 Det förhåller sig nämligen så, att allt i denna märkvärdiga kyrka äges av kristna utom själfva ingången. Porten och rätten att öppna och sluta denna tillhör en muhammedansk familj i Jerusalem och utgör ett ganska inkomstbringande fideikommiss. Kyrkans prästerskap betala de muhammedanska väktarne en viss summa hvarje dag för att porten skall hållas öppen några bestämda timmar. Då

dessa äro förlupna, stänges porten, men hvem som helst kan komma in genom att betala en afgift af en franc.

500 Här befinner man sig nu i kyrkans första afdelning, i förhuset, som i forna dagar var en kyrka för sig, rest öfver stenen, där Jesu kropp insalfvades. Midt i rummet ligger en stor marmorplatta litet upphöjd öfver golfläggningen. Det är ej samma sten, som den på hvilken Jesus lades, denna är för länge sedan utnött, men den anses ligga på samma plats. Öfver den stora hällen hänga flera vackra silfverlampor, af hvilka ett par tillhöra de romerskt katolske eller latinerna, några 505 grekerna, några armenierna och en de koptiska kristna.

Ty nu är att märka, att dessa bekännare af urgamla kristna sekter, som ständigt bott omkring kyrkan, alltjämt finnas kvar där och äga hvar sina kloster, som äro sammanbyggda med grafkyrkan till en ofantlig byggnadskomplex. Inne i själfva 510 kyrkan har hvarje religion sitt eget kapell, men särskildt heliga platser där äro oftast delade mellan de olika kännelserna, och hvars och ens andel betecknas genom rätten att tända ett större eller mindre antal af de lampor, som hänga öfver helgedomen.

515 Det är detta förhållande, som sätter sin egendomliga prägel på grafkyrkan och det lif, som föres inom dess gamla murar. Nu till dags äro de olika sekternas rättigheter noga begränsade och afvägda, men hur lätt uppkommer ej något, som ger anledning till tvister och bråk. Där komma t.ex. armenierna och läsa sin mätta utanför den heliga grafvens kapell, men de draga ut den en smula öfver 520 tiden. Genast rycka grekerna fram med rop och smädelser, med af sjungande af skämtvisor påminna de armenierna om att deras tid är utlupen.

De svåraste striderna uppstå genom grekers och latiners försök att utvidga sina områden. Det var endast för några månader sedan, som franciskanerna, hvilka 525 bebo kyrkans latinska afdelning, började sopa en afdelning af gården, som ej tillhörde dem, för att så småningom vinna häfd för att detta område, som de togo vård om, också var deras. Men beväpnade med stenar stego grekerna upp på kyrkans högt liggande balkonger och anföllo franciskanerna med ett raseri, som kostade inkräktarne både döda och sårade.

530

Dessa kyrkostrider i Jerusalem hafva till och med lämnat märke efter sig i världshistorien. Detta inträffade för en femtio år sedan, då den stora kupolen, som hvälfver sig öfver själfva grafkyrkan, hade gått sönder och behöfde lagas.

Den var bristfällig till den grad, att den hotade att störta in, men ingen lagning kunde komma till stånd på grund af de olika religionsbekännarnes fruktan, att de, som finge utföra arbetet, skulle anse sig som herrar till hela kyrkan och utestänga de öfriga. Och de strider och förvecklingar, som uppstodo, då
 540 franciskanerna vädjade till Frankrike och de grekiska munkarne till Ryssland, voro en af anledningarna till Krimkriget.

Emellertid höra ju ej dessa häftiga gräl till hvad som händer hvarje dag. Oftast är det lugnt i den heliga grafvens kyrka. Och då man besinnar hvad det vill säga, att
 545 sex olika religioners prästerskap skola förrätta gudstjänst i samma kyrka, synes det snarast förunderligt, att sämjan är så pass god som den är.

Men för att återvända till beskrifvandet av själfva kyrkan.

Endast ett par steg från svepningsstenen och i samma förhus finnes uppgången till Golgata. Den gamla korsfästelseplatsen låg ju på en kulle, och till minne däraf är grafkyrkans Golgata förlagdt på en läktare, dit man når på en dubbeltrappa. Här är allt af natur och verklighet undandoldt, man ser blott en liten platform med trenne tarfligt utstyrda altaren. Under midtaltaret visar man
 555 hålet, där korset varit nedsänkt, det är beslaget med en ring af silfver och i golfvet visas sprickan, som uppstod, då jorden skalf och hällebergen rämnade. Den är liten, utan djup och täckt af ett metallock.

Detta Golgata är en ringa och oansenlig plats, som ej efterlämnar något annat intryck än bedragen förväntan. Hela kullen, om där verkligen varit någon, har tydligen blifvit bortsprängd under kyrkans många ombyggnader. Den nuvarande upphöjningen är säkert alldeles konstgjord.

Under Golgatas estrad ligger ett litet kapell, som tillhör grekerna. Det kallas
 565 Adams kapell, och där inne visas Melkisedeks graf.

Dragomanen upplyser, att stället har fått sitt namn på grund af sägner, som nyare forskare hålla för uppdiiktade, men den resande pilgrimen börjar nu först fatta, hvad detta är för en kyrka.

De grå murarna synas utgöra ett ofantligt förvaringsrum, där mänsklighetens käraste sägner ligga uppsamlade, sant och falskt, dikt och verklighet sida om sida

liksom i ett gammalt smyckesskrin, där icke endast äkta stenar och ädla
575 dyrbarheter ligga gömda, utan också saker, som äga värde endast genom sin
ålder och sin historia.

Midt emot Golgata på försalens andra sida ligger ingången till själfva grafkyrkan.
På vägen dit går man förbi det ställe, hvarifrån Jesu moder såg upp till korset.
580 Det är intet kapell, endast en liten inhägnad plats.

Den egentliga grafkyrkan är den största och förnämsta af alla dessa
sammanbyggda kyrkor. Den är alltjämt en rundkyrka såsom den varit från äldsta
tider och har ännu bibehållit något af de bysantinska kyrkornas vackra och rika
585 anordning. Här höjer sig kupolen vackert sväfvande öfver hela rummet, och
rundtom väggarna löper en pelarrad, på hvilken hvila rikt smyckade läktare.

Midt i rummet reser sig en byggnad af hvit marmor, som själf ser ut som en liten
kyrka. Denna byggnad är den heliga grafven.

590 Tämligen troligt synes det vara, att de första kristna lämnade grafven orörd, och
att den låg kvar midt i Konstantins och Helenas mosaikkyrka såsom en osirad
grafkällare, på samma sätt som den sväfvande klippan än i dag ligger kvar
oprydd och osirad under mosaikhvalfven i Omars moské. Men man vet, att
595 under den korta tid, som korsfararne härskade i Jerusalem, beklädde de klippan i
Omars moské med marmor, och det ligger därför nära till hands att tro, att det
är de, som hafva skänkt den heliga grafven dess marmordräkt. Man måste tänka
sig, att de af den källarlika håla, där Frälsarens lik jordades, endast läto mycket
tunna väggar kvarstå, och att dessa väggar jämte själfva grafkistan blefvo alldeles
600 öfvertäckta af marmor. Det yttre rummet kallas Ängelns kapell, och stenen, på
hvilken de sörjande kvinnorna sågo ängeln sitta på uppståndelsedagens morgon,
finnes där än att se, inmurad i golfvet.

I det inre rummet, där den marmorklädda kistan står, täckt af ett bredt lock,
605 finnes intet utom de tomma hvita väggarna och en massa lampor, som hänga
ned öfver kistan. Och äfven här äger samma delning rum, som är bruklig
öfverallt i kyrkan, i det att somliga af dessa lampor få skötas af latinerna, andra af
grekerna, åter andra af armenierna.

610 Det är en trång och låg öppning, som leder in till grafkammaren. Pilgrimerna
komma in där med djupt böjda ryggar. Katolikerna kasta sig ned på knä där inne

och kyssa marmorn. Protestanterna stå där en smula osäkra, flera se ut, som skulle de vilja följa katolikernas exempel, ty detta är ett heligt rum äfven för
615 dem, och en öfvermäktig rörelse vill tvinga dem att falla ned och tillbedja.

Det händer ofta, medan den västerländske resanden står utanför grafven och beskådar de väldiga vaxljusen vid ingången, som kunna brinna i månader, och den mängd prydnader, som täcka grafvens utsida, att en skara ryska pilgrimer
620 kommer in i kyrkan. Det är en hop fattiga människor, enkelt bondfolk i hemväfda, starka kläder med tjock stoppning i rockar och kappor, men man vet om dem, att de hafva slitit och sparat hela lifvet för att kunna göra denna färd till Kristi graf. Under den långa resan till det Heliga landet hafva de på järnvägar och ångbåtar blifvit behandlade sämre än djur, genom hela Palestina hafva de
625 gått till fots på de svåra branta, bergstigarna. Nu här i Jerusalem äro de inrymda i den stora, ryska koloniens gästhus, de bo femton, tjugu i samma rum, sofva i en luft, som en västerlänning ej skulle kunna inandas i fem minuter utan att sjukna, och lefva af bröd, som tyckes vara bakadt af grus. Men dessa stackars människor stå strålande af lycka framför Jesu graf. De flesta af dem nalkas den
630 på knä, de kyssa golvet, medan de krypa framåt och gråta af rörelse och glädje. Och för enhvar, som sett de ryska pilgrimernas fromma stämning utanför grafven, blir detta det vackraste minne han får hemföra från den underbara kyrkan.

Men en resande kan ock där inne få se scener, som ej äro goda att minnas. Han kan vara där en påsk, sitta i säkerhet uppe på ett af gallerierna och vänta på påskundret, på den heliga eldens antändande. Kyrkan där nere är alldeles uppfylld av människor, af dessa samma ryssar, som nu alla hafva ett eller flera otända ljus i händerna. Och då så undret sker, då elden från himmelen visar sig
640 inne i ängelns kapell, då en präst kommer utrusande med den, och allt folket stormar fram för att få sina ljus tända! Då får åskådaren på läktaren se uppträden af vildhet och upphetsning, af våld och kamp, hvartill han väl knappast under hela sitt lif sett något jämförligt.

Då korsfararne reste denna stora kyrka, var det deras afsikt, att den till sin plan skulle likna en vanlig västerländsk korskyrka med långhus och kor och två korsarmar. Den runda grafkyrkan skulle i den stora kyrkan motsvara långhuset; och de tillbyggde den med ett förhus för att kyrkan skulle få den rätta utsträckningen i längd. Detta förhus, som är mörkt och kalt och fullkomligt
650 källarlikt, äges af de syriska jakobiterna. Koret, som också är byggt af

korsfararne, och som strålar af guld, äges af grekerna. Det är inredt som en vanlig grekisk kyrka med en skärm framför högaltaret, som är helt betäckt med förgylldt silfver. Rummet prydes af präktiga tronsolar för patriarkerna af
655 Jerusalem och Antiokia. Längs väggarna visas taflor med upphöjda figurer i guld och silfver, det är ryska tsarers gåfvor, som äro värda millioner. Detta är grafkyrkans mest lysande plats.

Midt på golfvet i den grekiska kyrkan, som ock kallas katolikon, finnes en liten
660 trefot, som uppbär en rund marmorkula, och denna kula berättas utgöra världens medelpunkt. Vi möta således ännu en af de gamla sägner, som här lefva sitt fördolda lif. Det är historien om det stora stenblocket borta på Moria, som nu blifvit hit överflyttad. Sägner behöfves ej mera där borta, sedan stenen kommit att spela en roll i Muhammeds historia, och den har tagits i tacksamt arf
665 af de kristna.

Den ena af korsfararkyrkans korsarmar utgöres af svepningsstenens och Golgatas kyrka, det nuvarande förhuset, där ingången befinner sig, den andra däremot utgöres af en kyrka, som är rest till minne af Jesu uppenbarelse för
670 kvinnorna i örtagården. Denna är nu i de romerska katolikernas ägo, den är praktfullt utsmyckad, men utan dyrbarhet och konstnärlig smak.

Latinernas förnämsta relik är ett stycke af den pelare, vid hvilken Jesus var bunden, då han hudflängdes. Denna förvaras inmurad i hufvudaltaret och kan
675 alls ej ses. Men på altarets baksida finnes ett hål, som går ända in till pelaren, och bredvid hålet ligger en käpp, som pilgrimerna sticka in till pelarstycket. Då de dragit ut käppen, betäcka de den med kyssar.

Här i latinernas synagoga träffar man på ett af de få korsfararminnena i denna
680 korsfararkyrka. Det är den store Gottfrid af Bouillons enkla svärd och hans väldiga järnsporrar.

Efter detta följa nu en rad af små och stora kapell mestadels helt mörka. De flesta ligga i en halfcirkel omkring koret, och alla äro de illustrationer till
685 långfredagens händelser. Ett kapell kallas Jesu fängelse, där visas en sten med två hål, i hvilka hans fötter skulle varit inskjutna, medan han väntade på korsfästelsen. Ett är helgadt åt S:t Longinus, höfvitsmannen som stack lansen i Jesu sida. Ett kallas för den rämnade förlåtens kapell och ännu ett för Försmädelsens kapell, emedan där förvaras en kort liten pelare, på hvilken Jesus

satt, då krigsknektarne prydde honom med purpurmantel och törnekrona.

Men från dessa heliga orter, som ligga omedelbart bakom grekernas kyrka, måste man vandra långt bort och stiga djupt ned utför breda, branta trappor för
695 att nå till kejsarinnan Helenas kapell. Här nere är åter en stor, kolmörk kyrka med altaren helgade åt den botfärdige röfvaren och åt den fromma kejsarinnan. Än djupare ned liknande en svart källarhåla ligger ett kapell, som påminner om att detta var den plats, där korset återfanns. Och på en murafsats visas stället, där kejsarinnan brukade sitta, då hon blickade ned på sina sökande arbetare.

700

Denna Helenas kyrka nere i djupet är återigen en af de platser, som väcka
djupare känslor. Där tycker man sig åter möta osmyckad verklighet, och man tror sig höra hackorna arbeta i djupet, sökande efter detta underfulla kors, som egentligen var lifvets träd, ett aflägg från paradiset's lustgård och som skulle
705 tillföra de i eviga, strider och synder utpinade människorna ny frid, ny försoning, nytt lif.

Det kan vara på tiden att nu avsluta denna vandring genom den heliga grafvens kyrka. Den gömmer visserligen ännu många märkliga sägner i sina
710 flygelbyggnader och vidhängande kloster, men föga mer finnes att berätta från den egentliga kyrkan.

Det är en kyrka, som ej innesluter ett enda konstverk och kanske ej en enda sanning. Medan man går där, pinas man af att man i öfverdrifvet nit här har
715 velat samla för mycket. Allt detta ifrån Adam till kejsarinnan Helena, som är sammanträngdt under ett enda tak, verkar helt otroligt.

Men väldig och mer full af lif än något annat tempel står kyrkan med dessa sex
720 bekännelser, som tränga sig omkring den; pilgrimernas massor genomströmma den, människornas hjärtan längta till den, rikedom och fattigdom och alla lifvets motsatser råda inom den, sägner så gamla som skapelsen växa och frodas i dess mörka vrår, och där finnas under dess hvalf platser, där minnen af så betagande helighet slå emot en att man knappt vågar nalkas dem.

725

Källa

<div>Manuskript hämtat från Lagerlöf, Selma, 1858-1940. - Tal / Selma Lagerlöf; textkritisk utgåva utgiven av Petra Söderlund och Ilaria Tedde; inledning av Brigitte Mral; huvudredaktör: Petra Söderlund (2025-10-13).</div>

730 **Taggar**
1900-tal, 1901, Författare, Kvinna

URI
<https://www.svenskatal.se/tale/selma-lagerlof-foredrag-i-falu-forelasningsforening>

735

740

745

750

755

760

765